

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію *Дегтярьової Галини Анатоліївни* «Теоретичні і методичні основи розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти», поданої до спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Проблема, яка перебуває у центрі дослідницької уваги Дегтярьової Галини Анатоліївни, належить до актуальних сучасних тенденцій розвитку системи післядипломної освіти, спрямованих на ґрунтовну підготовку педагогічних кадрів до використання у професійній діяльності нових ефективних методик і технологій навчання, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій, та їхнє підвищення кваліфікації. Зрозумілою стає значущість, якої набувають питання розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти, оскільки саме вона спроможна мобільно реагувати на потреби суспільства.

У ракурсі зазначеного виконане дослідження є інноваційним, оскільки розкриває питання розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти.

Дисертаційна праця є складовою частиною комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці вчителів» (державний номер реєстрації 0111U008876) і кафедри інформатики «Реалізація інновацій в освіті в умовах відкритого інформаційно-комунікаційного простору» (№ 0111U006443) Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Дисертанткою чітко визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету й завдання дослідження, обґрунтовано застосування методів пошукової роботи. Визначено провідні ідеї концепції дослідження, які полягають у тому, що ІК-компетентність є одним із важливих видів загальнопрофесійної компетентності вчителя філологічних дисциплін; що впровадження компетентнісного й андрагогічного підходів дозволяє зробити навчальний процес у закладах післядипломної освіти особистісно зорієнтованим завдяки визначенню необхідних ключових компонентів у змісті курсів підвищення кваліфікації; що цілеспрямована і спеціально організована діяльність у закладах післядипломної освіти за теоретично й методично обґрунтованою концептуальною моделлю розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін забезпечить їхню неперервну якісну освіту в галузі ІКТ упродовж життя. Слід зазначити, що всі компоненти наукового апарату повністю корелюють між собою.

На наш погляд, структура дисертації та її результати дозволяють стверджувати, що дисертантка реалізувала всі окреслені завдання, розкрила тему чітко й послідовно.

Наукові положення, які розроблені Дегтярьовою Г.А., ґрунтуються як на теоретичних здобутках дисертантки, так і на ретельному аналізі чималої джерельної бази (перелік використаних джерел складає 676 найменувань), який уможливив здійснення об'єктивного дефінітивного аналізу категоріального базису дослідження; теоретичного аналізу проблеми розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених, оптимальне використання адекватних наукових методів дослідження.

Оцінюючи кваліфікаційну наукову працю за параметрами новизни, відзначаємо, що цілісно здійснено розробку проблеми розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти; визначено теоретико-методологічні засади її розвитку; вперше теоретично обґрунтовано,

розроблено та експериментально перевірено концептуальну модель розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти; виокремлено та з'ясовано можливості основних принципів загальних методологічних підходів до навчання в системі післядипломної освіти для формування й розвитку ІК-компетентності вчителів; узагальнено підходи до тлумачення дефініцій, що стосуються компетентності педагогів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій; здійснено порівняльний аналіз вимог до предметної складової ІК-компетентності вчителів фізики та вчителів філологічних дисциплін; визначено, обґрунтовано й схарактеризовано рівні набуття ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін (базовий, предметно-функціонально-орієнтований і рівень професійної ІКТ-активності); визначено і схарактеризовано показники ціннісно-мотиваційного, когнітивного, нормативно-правового, операційно-діяльнісного, дидактико-методичного, особистісно-творчого, аксіологічного і комунікативного критеріїв ІК-компетентності відповідно до рівнів сформованості цієї компетентності; розроблено інструментарій для оцінювання ІК-компетентності вчителів, зокрема розроблено факторно-критеріальні моделі для кожного рівня ІК-компетентності для визначення шляхом самооцінки, на якому рівні цієї компетентності перебуває вчитель; розроблено змістовно-технологічне і методичне забезпечення концептуальної моделі розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти. Важливими аспектами є визначення актуальних проблем і тенденцій подальшого розвитку концепції освіти протягом усього життя та тісного поєднання курсового й міжкурсівного періодів підвищення кваліфікації для розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти.

Помітним явищем у сучасній педагогічній науці рецензовану працю робить узагальнення дисертанткою власного багаторічного досвіду викладання в системі післядипломної освіти. Це дозволило їй розробити змістовно-технологічне та методичне забезпечення концептуальної моделі

розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти в курсовий (освітні програми курсів, тематичних спецкурсів, дистанційного етапу курсової підготовки, практикуми з ІКТ, навчально- та науково-методичні посібники) і в міжкурсовий (ПЦП, програми ТТК, пілотних досліджень, науково-практичних семінарів, конференцій, майстер-класів) періоди, яке дозволяє задовольнити професійні потреби як досвідчених, так і молодих учителів у постійному розвитку ІК-компетентності.

Аналіз різних тлумачень дефініцій «інформаційна компетентність», «інформатична компетентність», «інформаційно-комунікаційна компетентність» (ІК-компетентність або ІКТ-компетентність) дав змогу дисертантці з'ясувати, що перелічені вище терміни мають як відмінні, так і спільні риси, тому потрібно чітко розмежовувати ці поняття, а також дозволив глибоко розкрити теоретико-методологічні засади розвитку ІК-компетентності вчителів у системі післядипломної освіти.

Авторка правомірно визначає значущість ІК-компетентності як складного динамічного цілісного інтегративного утворення особистості, що є її багаторівневою професійно-особистісною характеристикою в галузі інформації, ІКТ і досвіду їх використання в навчанні філологічних дисциплін. Водночас, визначаючи стан підготовки сучасних учителів філологічних дисциплін у галузі ІКТ, дисертантка констатує, що їм бракує знань і практичних умінь у цій галузі для успішної професійної діяльності.

У першому розділі – «Методологічні засади розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів у системі післядипломної освіти» – проаналізовано сучасний стан і тенденції розвитку професійної компетентності вчителів у системі післядипломної освіти, наголошено на важливості розвитку ІК-компетентності як одного з видів загальнопрофесійної компетентності вчителя філологічних дисциплін, схарактеризовано методологічні підходи, що забезпечать розвиток ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти.

Грунтовно проаналізовано дослідження, що стосуються системи післядипломної освіти як однієї з пріоритетних складових неперервної освіти, висвітлено державне значення системи післядипломної освіти, розкрито особливості освіти дорослих, їх професійного зростання в процесі підвищення кваліфікації, визначено мету післядипломної освіти, виокремлено і схарактеризовано її закономірності, складові, принципи, які є підвалинами системи післядипломної освіти, її методологічною основою. Здійснений аналіз став підґрунтям методологічного обґрунтування моделі розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів у системі післядипломної освіти, наблизив дисертантку до розуміння її складної динамічної структури.

Дисертанткою розкрито особливості навчання дорослих, які впливають не тільки на добір змісту навчання, а й на визначення форм і методів навчання, на організацію й управління навчальним процесом у закладах післядипломної освіти, на визначення критеріїв результативності підвищення рівня професійної компетентності педагогічних кадрів. Авторка переконливо доводить, що специфічність змісту в системі підвищення кваліфікації порівняно з іншими ланками освіти полягає в тому, що в умовах розбудови саме національної освіти систему підвищення кваліфікації педагогічних кадрів необхідно спрямувати на розширення інтелектуальної обізнаності педагогічних працівників, оновлення й суттєве розширення раніше отриманих ними знань із психології та педагогіки, вивчення нових ефективних технологій організації педагогічної взаємодії, узагальнення й упровадження передового педагогічного досвіду, розвиток у них професійних умінь і навичок, оперативне застосування отриманих знань у своїй практичній діяльності.

Особливу увагу дисертантка зосередила увагу на розгляді загальнопрофесійних компетентностей учителя філологічних дисциплін філологічних дисциплін. Наголосила на тому, що виокремлення в її структурі

інформаційно-комунікаційної компетентності обумовлено активним використанням ІКТ у всіх сферах людської діяльності, у тому числі і в освіті.

Основою наукового пошуку стали методологічні підходи щодо розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти. Беззаперечною заслугою авторки є те, що нею вперше для формування й розвитку ІК-компетентності вчителів у системі післядипломної освіти з'ясовано можливості основних принципів таких методологічних підходів, як синергетичний, системний, андрагогічний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний, диференційований, акмеологічний, соціокультурний та аксіологічний (с. 63 – 89), які дозволяють максимально повно врахувати суть і особливості структури ІК-компетентності та вибудувати стратегічні лінії її розвитку в курсовий і міжкурсний періоди в системі післядипломної освіти.

Другий розділ – «Концептуальна модель розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти» – висвітлює загальнонаукові основи розуміння суті й компонентів ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін, логічно і послідовно розкриває теоретичні й методичні особливості процесу розвитку ІК-компетентності цієї категорії вчителів, визначає рівні формування та розвитку означеної компетентності, розглядає підходи до стандартизації оцінювання цієї компетентності, подає теоретичне обґрунтування концептуальної моделі розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти.

Особливу увагу, як ми зазначали раніше, авторка приділила визначенню суті інформаційно-комунікаційної компетентності як одного з видів загальнопрофесійної компетентності вчителя на основі розгляду основних підходів до тлумачення понять інформаційна компетентність, інформатична компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність (ІК-компетентність або ІКТ-компетентність).

Проведений аналіз різних поглядів на структуру ІК-компетентності та

врахування специфіки педагогічної діяльності вчителів філологічних дисциплін, пов'язаної з викладанням дисциплін філологічного профілю, дали змогу дисертантці обґрунтувати найбільш оптимальну структуру цієї компетентності вчителів-філологів, яка має вісім взаємопов'язаних структурних компонентів, які об'єднано у три групи за значущістю та змістовим наповненням: загальні (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, нормативно-правовий, операційно-діяльнісний), спеціальні (дидактико-методичний, особистісно-творчий, аксіологічний) та специфічно-мовний (комунікативний), та схарактеризувати змістове наповнення цих компонентів. Важливо, що дисертанткою здійснено порівняльний аналіз вимог до спеціального структурного компонента ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін і вчителів фізики, який урахує особливості викладання предметів (с. 132 – 136).

Відзначаємо, що цінним є визначення різнорівневої моделі сформованості ІК-компетентності в системі післядипломної освіти, спрямованої на поступове підвищення рівня знань учителів філологічних дисциплін у галузі ІКТ, що відповідають етапам набуття цієї компетентності, а саме: базовий рівень ІК-компетентності, що відповідає базовому рівню ІКТ-компетенцій, предметно-функціонально-орієнтований рівень ІК-компетентності, що відповідає технологічному рівню володіння ІКТ-компетенціями, рівень професійної ІКТ-активності, що відповідає практичному (професійному) рівню володіння ІКТ-компетенціями.

Дисертантка акцентує увагу на необхідності термінового розв'язання на державному рівні питання стандартизації визначення рівнів ІК-компетентності вчителів-предметників. При цьому наголошено на обов'язковому розмежуванні стандартів щодо визначення компетентності педагогів у галузі ІКТ для випускників педагогічних вишів і для педагогів, які проходять курси підвищення кваліфікації.

Незаперечну наукову новизну для забезпечення триступеневої моделі рівнів набуття ІК-компетентності вчителів має теоретично обґрунтована

й розроблена концептуальна модель розвитку цієї компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти, яка побудована за двома стратегічними лініями і яка ґрунтується на синергетичному, системному, андрагогічному, компетентнісному, особистісно-діяльнісному, диференційованому, акмеологічному, соціокультурному й аксіологічному підходах.

Позитивним при розробці цієї моделі вважаємо логічність урахування автором як досвіду науковців, які опікувалися питаннями розробки моделей розвитку ІК-компетентності для педагогів, які підвищують свою кваліфікацію в системі післядипломної педагогічної освіти (Л. Голодюк, О. Іонова, Л. Кочегарова, В. Назаренко, О. Овчаров, Н. Радевська, Н. Сороко, А. Темербекова, Л. Чернікова та ін.), для студентів вищих педагогічних закладів (С. Зайцева, М. Кадемія, Я. Карлінська, Т. Степченко, О. Тутова, М. Ходотова, Д. Якубжонова та ін.), для педагогічних працівників вищих навчальних закладів (С. Іванова), так і власного.

Модель представлена як система, що має мету, визначений зміст і процес навчання та орієнтується на кінцевий результат. У ній дисертанткою виокремлено та схарактеризовано взаємопов'язані між собою чотири підсистеми: концептуальну, змістово-структурну, технологічну та підсистему моніторингу й оцінки показників рівня ІК-компетентності, а також визначено організаційно-педагогічні умови, що відповідають соціальному замовленню суспільства й потребам педагогічної практики і за яких модель буде ефективною.

У межах змістово-структурної підсистеми моделі продумано систему роботи з розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти за двома стратегічними лініями, в основу яких покладено часові межі підвищення кваліфікації педагогів, а саме: навчання в курсовий і міжкурсний періоди, які утворюють андрагогічний цикл і враховують рівні ІК-компетентності вчителя, який проходить навчання на курсах підвищення кваліфікації. Модель пропонує алгоритм, що забезпечить

ефективний розвиток ІК-компетентності з урахування фахової специфіки вчителя упродовж усього андрагогічного циклу.

Власний досвід і результати аналізу наукових досліджень щодо формування й розвитку ІК-компетентності педагога дозволили дисертанці визначити фактори, що впливають на формування цієї компетентності. Нею схарактеризовано бар'єри, що перешкоджають розвиткові ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін.

У третьому розділі – «Науково-методична система реалізації концептуальної моделі розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти» – розглянуто підсистеми розробленої моделі та їх змістове наповнення.

Визначено мету, завдання концептуальної підсистеми, а також принципи системи реалізації концептуальної моделі розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти.

Характеризуючи змістово-структурну підсистему розробленої моделі, дисертантка проаналізувала спрямовані на розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності форми організації навчання вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти, що використовуються як упродовж курсового періоду, так і в міжкурсовий період. Ретельно розглянуто також форми і методи організації навчальних занять на курсах підвищення кваліфікації (с. 228 – 238).

Значну увагу приділено навчально-методичному забезпеченню розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти в курсовий і міжкурсовий періоди та її дистанційній підтримці.

Авторкою ретельно схарактеризовано засоби ІКТ як інструменти процесу інформатизації та їх можливості для забезпечення розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у курсовий і міжкурсовий періоди в системі післядипломної освіти.

Значну увагу приділено видам діяльності з розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти, а опертя на системний підхід під час створення умов для формування й розвитку названої вище компетентності передбачає обґрунтований моніторинг і пояснює важливість підсистеми моніторингу й оцінки показників рівня ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти як складової розробленої моделі.

Слід зазначити, що в роботі для оцінювання розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти відповідно до визначених складників цієї компетентності виокремлено й висвітлено критерії та показники розвитку досліджуваної компетентності.

Дисертанткою вперше обґрунтовано й розроблено факторно-кваліметричну модель визначення базового, предметно-функціонально-орієнтованого рівнів і рівня професійної ІКТ-активності ІК-компетентності вчителя філологічних дисциплін шляхом самооцінки.

У четвертому розділі – «Експериментальна перевірка ефективності концептуальної моделі розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти» – розглянуто загальні питання організації та проведення педагогічного експерименту.

Програма експериментального дослідження містить завдання, які розв'язуються протягом чотирьох етапів експериментальної роботи: підготовчого, констатувального, формувального і контрольного.

Слід зазначити, що в праці для оцінювання ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти розроблено критеріально-діагностичний апарат.

Неабиякий педагогічний досвід дозволив дисертантці розробити навчально-методичне забезпечення для розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти в курсовий і

міжкурсний період, зокрема авторські програми курсів, що отримали відповідний гриф МОН України, успішно їх упровадити в навчальний процес як Харківської академії неперервної освіти, так і обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, навчальні посібники, програми дослідно-експериментальної діяльності, різноманітних семінарів, майстер-класів тощо.

Схвальної оцінки заслуговує аналіз динаміки зростання рівня сформованості розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін, зокрема її структурних компонентів. Варто відзначити грамотне застосування дисертанткою методів математичної статистики для перевірки правильності висунутої гіпотези дослідження, що дало підставу для висновку про ефективність розробленої технології.

У дисертації представлена методика проведення експерименту, його перебіг та результати. Відзначаємо наукову коректність усіх матеріалів, які висвітлюють експериментальну частину дослідження, вірогідність отриманих даних, достовірність висновків.

Значущість роботи підтверджує отримання монографією дисертантки «Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти» І місця в номінації «Монографії» на Всеукраїнському конкурсі наукових, навчальних і методичних праць з проблем післядипломної освіти, що проводився на виконання розпорядження Українського відкритого університету післядипломної освіти №1 від 13.02.2017, розпорядження ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» № 4-р від 14.02.2017.

Є підстава вважати, що завдання, поставлені у кваліфікаційній науковій праці, – успішно розв’язано, а мету дослідження – досягнуто.

Таким чином, здобуті наукові результати, що виносяться на захист, є особистим досягненням здобувачки. Вони оприлюднювались на науково-практичних конференціях міжнародного та регіонального рівня. Авторські публікації (40 одноосібних наукових праць із 56 друкованих, серед яких:

1 монографія, 20 наукових статей у фахових виданнях, 6 статей у наукових періодичних виданнях інших держав, 7 навчально-методичних посібників (у співавторстві), 3 з яких рекомендовані МОН України) достатньо повно відображають основні результати дослідження.

Наведене вище дає підстави стверджувати про загальну позитивну оцінку кваліфікаційної наукової праці.

Однак, як і будь-яке дослідження, що має характер живого пошуку, дисертація дає простір для висловлення окремих *зауважень і побажань*.

А саме:

1. Дослідження набуло б більшої вагомості, якби дисертантка більш детально висвітлила специфіку мовного компонента ІК-компетентності.

2. На нашу думку, слід було б більш детально представити взаємозв'язок структурних компонентів ІК-компетентності, оскільки б це дало змогу автору більш ефективно реалізувати концептуальну модель.

3. У контексті виконаного дисертанткою дослідження доцільно було б, якби авторка, обґрунтовуючи стратегічні лінії (с. 184 – 189), указали би ще й тактики, за допомогою яких ці лінії реалізовувалися.

4. Ураховуючи важливість розвитку у системі післядипломної освіти професійної компетентності вчителів іноземних мов, зокрема ІК-компетентності, дисертантці варто було б навести більше прикладів, що стосуються вчителів іноземних мов.

5. У третьому розділі дисертації авторкою визначено і схарактеризовано бар'єри, що перешкоджають розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін (с. 180 – 183), проте в експериментальній частині праці вона не акцентує на них увагу, хоча врахування цих бар'єрів дозволить викладачам закладів післядипломної освіти підвищити якість навчального процесу.

Викладені зауваження та побажання не є концептуальними і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка є

самостійним завершеним дослідженням, а її результати роблять вагомий внесок у теорію й практику професійної педагогіки.

Текст автореферату відбиває принципові ідеї дисертаційної праці.

Підсумовуючи зазначене вище, наголошуємо, що наукові результати дослідження є особистим досягненням дисертанта, є новаторськими за змістом, відповідають установленим вимогам (пп. 9, 10, 12, 13,14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами від 19.08.2015 року, Постанова Кабінету Міністрів України № 656)), а Дегтярьова Галина Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету філології
та соціальних комунікацій
Бердянського державного
педагогічного університету

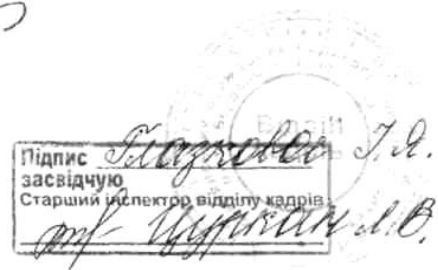

І.Я. Глазкова

Підпис засвідчую:

кандидат філологічних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи
Бердянського державного
педагогічного університету

В.М. Ліпич

Підпис засвідчую
Старший інспектор відділу кадрів